

Бутун дунёдаги хурриятчилар орасида бир сўз бор: «Хуррият берилмас, олинур. Хеч нарсa ила олуб бўлмас, факат кон ва курбон илагина олуб бўлур». Мана бу жумлалар хакикатга шул кадар мувофикдурки, хазрати Одамдан шул вақтгача хеч бир давлат ва мамлакатда хурриятнинг берилгани, кон ва курбонсиз берилгани тарихларда кўрилмайдур. Балки, ҳар замон ва ерда хуррият берилмаган, олинган ҳам кўп кон ва курбонлар баробаринагина олинган. Бизнинг Россияда ҳам ҳозирги хуррият 1772 йил (Пугачёв ихтилоли) дан давом этуб келган тортишувлар, тўкилган конлар, берилган курбонлар баробаринагина олинди. Ушбу 145 йил ичинда Русияда хуррият учун мингларча олимларнинг баданлари турма ва зиндонларда чуриди. Мингларча файласуфлар кўл ва оёқлари боғланган ҳолда Сибирия саҳроларида умр ўтказдилар. Мингларча дохийлар азиз ватанларидан айрилиб, чет мамлакатларда кочиб юрмакка мажбур бўлдилар. Мингларча қахрамонлар кўкракларин ўкка, бўйинларин дор арконларина курбон этдилар. Мингларча гуноҳсиз мазлумлар ва мазлумалар ўзларининг маъсум конлари ила ер юзини лолазор этдилар. Лекин хуррият учун кўрилган шундай жабр ва жафолар, тўкилган конлар ва берилган курбонлар жаноб Хак даргоҳида шул кунгача қабул бўлмаган тусли хуррият йўлида кўрилган бутун плонлар емирилиб келди. Хурриятчиларни тутмок, камамок, осмок, кесмок ҳозиргача давом этди.

Бутун Русияда хуррият учун килинган саъй ва ҳаракат, тўкилган кон ва берилган курбонларга энг оз кўшилгон ва хуррият йўлида энг оз зарар кўрган бир миллат бор эса, ул ҳам ёлғиз Туркистон мусулмонлари эди.

Эски ҳукуматнинг 1916 йил 25 июн фармони хоинона ва золимонаси (Туркистонда ҳарбий мардикор олмок фармони) Туркистон мусулмонларининг ҳам кўзларин очуб, билмажбур хурриятчилар каторина киритди. Зотан, аввал фармон шундай хикматсиз, мантиксиз ва нодонлик ила берилгон эдики, телегромни ўкигон ҳар бир киши хеч ўйламасдан: «Бу фармон Туркистон мусулмонларини ҳукуматга қарши оёқландуруб, кирмак ва ерларини қочоқларга бермак учун махсус чикорилгон интибоҳнома», — деб ҳукм қилмокка мажбур эди. Чунки аввал фармонда на халқни ҳозирламок йўллари бор ва на мардикорликни неча ададлиги бор ва на муҳлат бор? Факат «Фронт орқасидаги хизматлар учун Туркистон, Сибирия ва Қофқоз инонародецларидан 19 дан 31 ёшгача бўлган эр кишиларни қақираман», деган қискача сўздан иборат бўлган ул фармоннинг ҳозиргача асқарий хизмат ҳаёлларина ҳам келмаган бир халқ орасида қандай ҳаяжон тугдирмоғи ишлар бошидаги кишиларга, албатта, маълум бўлса керак эди. Тўсатдан чиқарилгон бундай огир фармон ёлғиз инсонларнигина эмас, ҳайвонларни ҳаракатга, қаршуликка мажбур этмоғи табиий эди. Шуни билиб туриб аввал фармонни истисносиз, шарҳсиз, плонсиз бутун Русияга нашр этдилар. Ҳам амалий суратда халқка хеч бир тушунтирмасдан, ишга қиришдилар. Ишнинг ҳақиқатини билмокучун маҳкамаларга борган гуноҳсиз мусулмонларни отдилар, тутдилар, алҳосил, Туркистоннинг золим маъмурлари маълум 1916 йил июл қожиасини қўлдан ясаб майдонга чиқардилар.

Бу фожиада Тошкандда Калкин, Колесников ва Мочаловлар, Жиззахда Ивановлар, Семиречинский вилоятида, билмайман, тагин кимлар шул кадар «кахрамонлик» кўрсатдиларки, уйдаги хотун-киз, бешикдаги болалар, ҳеч нарса кўлидан келмайдургон чол ва кампирлар, тилсиз хайвонлар, жонсиз иморатлар ва моллар ҳеч бири истисносиз суратда отилди, кесилди, ёкилди, ёндурилди.

Факат, баракат берсунга баъзи кишиларнинг саъй-ҳаракатлари соясида Туркистонга генерал Куропаткин, Тевкелев ва Керенскийлар келуб, ишнинг бир оз олдини тўсдилар. Аввалги юкорида исмлари ёзилгон «кахрамон»лар шул кадар газабга мингон эдиларки, мусулмонларнинг гўшларин кабоб қилиб емак ул «кахрамонлар»нинг ошқора ва раъдзабонлари ўлмиш эди. Агарда яна бир ой булар ўз ҳолларида қўйилганда, эҳтимолки, Туркистоннинг кўп шаҳар ва қишлоқлари ҳозирда қишисиз, бўш ҳаробазорлардангина иборат бўлиб қоларди.

Алҳосил, Туркистон мусулмонлари зулм панжасининг остида шул кадар эзилдилар ва ҳуррият, ҳуқуқ йўлида шул кадар кўп қурбон бердиларки, бир-икки ой ичида бошқа миллатларнинг 145 йил ичида берган қурбонларига қувлаб етишдилар.

Мана бу қурбонлар жаноб Ҳақ даргоҳида энг макбул қурбонлар бўлди. Чунки бу шаҳидларнинг отилгон, кесилгон, осилгонда тўкилгон ва мазлумларнинг кўзлариндан оққан ёшлари хануз қуримагон, ҳукуматга қаршулик тухмат ила зиндонларга солингон мингларча мусулмонларнинг судлари хануз тамом бўлмагон, военный судларнинг адолатсиз ҳукмлари ила осилгон шаҳидларнинг баданлари хануз қурумагон эдики, жаноби Ҳақ бу зулм ва истибдодларнинг амирларидан тортиб, маъмурларигача, шохларидан тортиб, қоровулларигача ер билан яқсон қилди.

145 йилдан бери тортишиб келгон ҳуррият қахрамонлари ишчилар ва аскарлар ила баробар Туркистон мусулмонларини ҳам онларнинг ваҳшиёна зулм ва жабрларидан қутқариб, Ҳуррият, Мусовот ва Адолат замонлар яна бита қўрди: «макбул қурбонлар».

«Нажот» газетаси, 1917 йил, 26 март